

Л. Дейнека. - Луцьк, 2015. - 291 назва. - (Літературна Волинь ; вип. 6).- Режим доступу : <http://194.44.187.2/ejournal/1/Wolyhski.pdf>

3. Юркова О. В. «Був у першу чергу науковцем...» : нотатки до життєпису Степана Юхимовича Гаєвського [Електронний ресурс] // На службі Кліо. - Київ, 2000. - С. 393 - 417. - Режим доступу: https://www.uknol.info/uk/Records/Buv_u_pershu_chergu_naukovcem_no.html

4. Мельник О.О. Історична енциклопедія Криворіжжя / Олександр Мельник, Сергій Балабанов. Кривий Ріг: СТПРЕС, 2009. - С.283.

5. Юркова О. В. «Був у першу чергу науковцем...» : нотатки до життєпису Степана Юхимовича Гаєвського [Електронний ресурс] // На службі Кліо. - Київ, 2000. - С. 393 - 417. - Режим доступу: https://www.uknol.info/uk/Records/Buv_u_pershu_chergu_naukovcem_no.html

ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМ ЕТНОСОЦІАЛЬНИХ ЗМІН НАСЕЛЕННЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ 60-80-Х РР. ХХ СТ.

Полякова Лариса Іванівна,

к.і.н., доцент

Шулікова Зоя Михайлівна

Магістрантка

Мелітопольський державний педагогічний університет

Імені Богдана Хмельницького

м. Мелітополь, Україна

Аналіз літератури, присвяченої етносоціальним процесам на Півдні України 60-80-х рр. ХХ ст. дозволяє виділити 3 основних етапи розвитку їх історіографії. Перший охоплює час від початку досліджуваного періоду до середини 80-х рр., другий – з середини 80-х рр. до здобуття Україною незалежності, третій – з 1991 р. і до сьогоднішніх днів.

Слід звернути увагу ще на одну суттєву рису історіографії. До середини 80-х років, як справедливо вказують деякі автори [2, с. 259], етнічні та соціальні процеси, що проходили в суспільстві та фактично склали основу його життєдіяльності, розглядались відокремлено, без узагальнення історичних взаємозв'язків між ними, хоча умови існування суспільства постійно вказували на тісну залежність етносу і соціуму.

Серед етнографічних праць даного періоду помітно виділяється глибиною постановки проблем та прагненням до осмислення регіональних особливостей досліджуваних процесів робота В.І. Наулка [11]. В ній вміщено характеристики ключових тенденцій розвитку основних етносів, що заселяли територію України.

В 60-80-і рр. разом з українськими, дослідженням питань, пов'язаних з етносоціальними змінами південного регіону України займались російські дослідники. Серед найвідоміших дослідників слід відзначити В.І. Касьяненко [6], Р.І. Косолапова [7] С.Л. Сенявського [15] та інших.

Поряд з істориками, вивченням проблем етнічних та соціальних змін жителів України займались соціологи (В.І. Староверов, М.І. Лавринович) [10;16], демографи (А.У. Хомра, С.І. Пирожков), економісти (І.І. Лукінов, Л.О. Шепотько), етнологи Ю.В. Бромлей [2], М.Н. Губогло [3], О.В. Орлов, О.І. Пономарьов, Ю.В. Арутюнян [1] та представники інших суспільних наук.

Ряд принципів проблем історіографією даного періоду так і не був вирішений. Етнічні та соціальні проблеми розглядались відокремлено одна від одної, з регіонів, що досліджувались самостійно можна визначити хіба що Західну Україну та Донбас.

З іншого боку, нечисленні історичні дослідження з названої проблематики орієнтувались на задані запрограмовані висновки, відсутні були будь-які альтернативні концепції, а джерельна база вимушено була обмеженою вкрай загальними даними Держкомстату.

Процеси перебудови, лібералізації суспільно-політичного життя, що розвинулись в період так званої «горбачовської перебудови», створили

об'єктивні передумови та відкрили нові можливості наукового узагальнення етносоціальних змін різних регіонів України.

Визначальними рисами даного етапу розвитку історіографії стали залучення до наукового обігу нових, раніше утаємничених документів, розширення діапазону можливих висновків, часто не таких, що співпадати з установками партійних з'їздів, зверненням уваги до регіональних проблем, що в першу чергу було пов'язано із міжнаціональними конфліктами, які стали характерним для радянської дійсності явищем кінця 80-х - початку 90-х років; зверненням уваги історичної науки до так званих «білих плям» новітньої історії, що відносно досліджуваної проблеми стосувалось депортацій кримських татар, німців та інших народів, які проживали на Півдні України, переміщень сюди населення з різних регіонів колишнього Радянського Союзу, російщення складу населення, мови та культури народів, що заселяли Південь України; придушення в різні часи українського національного руху тощо. У порівнянні з попереднім періодом розвитку історіографії, де домінувало вихваляння здобутків Радянської влади за весь період її існування, зміст переважної більшості праць названого періоду носить критичний характер[13].

Заслуговують уваги наукові розвідки О.В. Орлова. Використовуючи матеріали численних етнологічних обстежень, даний автор зумів одним з перших досить вдало поєднати елементи соціального розвитку суспільства та зміни етнічного складу населення [12].

Отримання авторами можливості доступу до архівних даних, в першу чергу стосовно досліджуваної теми, статистичного змісту, дозволило представникам історичної науки дати цікаві оцінки як загального змісту етносоціальних відносин в Україні, так і особливостей Південного регіону зокрема [13].

Друга половина 80-х років особливо гостро поставила питання міжнаціональних відносин, а тому в цей період отримують поширення наукові розвідки, що розкривали історичну минувшину окремих етнічних груп, в тому числі і традиційно багатонаціональному Півдні України.

Логічним продовженням ідей, започаткованих з наукової розробки даної теми в умовах перебудови стала українська історіографія періоду незалежності. На відміну від попередніх епох, вона, з одного боку, розвивалась в умовах демократії, політичного плюралізму та відсутності ідеологічної монополії з боку партійного керівництва, а з іншого – формувалась за умов існування незалежної держави, яка стала самостійним суб'єктом світового співтовариства, а значить отримала можливість по - державницькі та з позицій власної доцільності осмислити етносоціальну складову свого розвитку в історичному аспекті. Пік публіцистичного осмислення теми, в якій важливу роль відіграв журнал «Віче», приходиться на першу половину 90-х років [4;5].

Іншою важливою рисою історіографії стало те, що коли раніше у дослідженні пріоритет віддавався соціальним факторам, то тепер – етнічним. З робіт останніх років інтерес уявляє монографія Т.М. Рудницької. Це багатоаспектна соціологічна характеристика соціальних змін у складі різних етносів, як вказує сама її авторка – «результати панорамного порівняльного дослідження соціальної динаміки етнічних спільностей України»[14].

В 90-і роки розширилась сфера наукових проблем, що обговорювались і ставились у дослідженнях різних авторів.

Беззаперечний інтерес в даному напрямку уявляють роботи І.М. Прибиткової. Вона першою серед вітчизняних дослідників поставила проблему депопуляції України. Останнім часом інтерес для дослідників уявляють її наукові розробки з проблем маргіналізації, взаємозв'язку етнічних, економічних та соціальних чинників.

В другій половині 90-х років активізувалось вивчення етнонаціональних проблем політологами та фахівцями з питань державного управління. Серед них в першу чергу слід відзначити підготовлену колективом науковців Інституту національних відносин і політології НАН України під керівництвом академіка І.Ф. Кураса колективну працю «Етнополітичний розвиток України: досвід, проблеми, перспективи». Фактично, це перша спроба, виходячи з сучасних методологічних засад, проаналізувати означене коло питань в

контексті української історії ХХ століття. Важливий документальний матеріал містить і підготовлений за ініціативи співробітників інституту збірник документів «Національні відносини в Україні у ХХ ст.» [9].

Водночас, навіть після розпаду СРСР російські автори продовжують вивчати етносоціальні процеси в південному регіоні України та Криму, який є об'єктом їх посиленої уваги традиційно. Серед численних праць вказаного напрямку слід назвати в першу чергу багатотомні роботи, що розкривають особливості етносоціальних змін унікального Одеського регіону та нелегкий шлях повернення на історичну батьківщину кримських татар [3, с. 144].

Різні аспекти етносоціальних змін південного регіону України були об'єктом дослідження західних авторів, в першу чергу, українського походження. В монографії Б. Кравченка, яка в 1998 році побачила світ українською мовою, розглядаються на широкому загальнополітичному фоні проблеми розвитку різних етнічних груп, вплив політики російщення на ідеологічні процеси, соціальний статус населення [8, с. 23]. Розробку даної проблематики автор продовжив, працюючи вже на теренах незалежної України.

В цілому, як свідчить аналіз історіографії, розробка комплексної, об'єктивної, документально обгрунтованої історії етносоціальних змін населення одного з самобутніх регіонів України лише розпочинається на початку утворення незалежної України. На належному рівні вивчено лише окремі тенденції загального плану та теоретичні аспекти проблеми. Цілий ряд історичних закономірностей, що явно прослідковуються на побутовому рівні, ще не знайшли свого пояснення та наукового осмислення.

Список літератури

1. Арутюнян Ю.В., Сукоклов А.А. Переписи населения СССР как источник качественного анализа этнокультурных процессов // Сов. Этнография./Ю.В.Арутюнян, А.А.Сукоклов. – 1983. - №5. – с.47-57.
2. Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса. – М.:Наука, 1983. – 386с.
3. Губогло М.Н. Современные этноязыковые процессы в СССР: Основные

факторы и тенденции развития. – М.: Наука, 1987. – 217с.

4. Дмітрієнко М., Табачник Д., Чирко Б. Німці в Україні: історія і сучасність//Віче.—1992.—№5.—С. 138-139.

5. Єременко Т., Чирко Б., Калакура О. Поляки в Україні // Віче. – 1993. - №2. – С. 119-130.

6. Касьяненко В.И. Советский образ жизни: проблемы исследования – М.:Мысль, 1982. – 265с.

7. Косолапов Р.И. О самом главком– М.: Советский писатель, 1983. – 279с.

8. Кравченко Б. Соціальна політика і національні відносини в Україні ХХ століття/Б.Кравченко. – К.: Основи, 1998. – 173 с.

9. Курас І.Ф. Етнополітичний розвиток України: досвід, проблеми, перспективи. – К., 1995. – 185 с.

10. Лавринович М.І. Формування соціальної однорідності колгоспного селянства в процесі комуністичного будівництва. – К.: Вища школа, 1976. – 151с.

11. Наулко В.І.Етнічний склад населення Української РСР. – К.: Наук. думка, 1965. – 216с.

12. Орлов А.В. Процессы интернационализации советского образа жизни. – К.: Наук. думка,1983. – 216с.

13. Полякова Л.І. До питання про джерельну базу вивчення етносоціальних процесів на Півдні України 50-80 рр. ХХ ст.// Наукові праці історичного факультету ЗДУ. – Вип.6. – Запоріжжя, 1998. – С.223-236

14. Рудницька Т.М.Етнічні спільноти України: тенденції соціальних змін. – К.,1998. – 176с.

15. Сенявский С.Л. Изменения в социальной структуре советского общества.1958-1970 – М.: Мысль,1973. – 345с.

16. Староверов В.И. Город или деревня.– М.: Политиздат, 1972. – 87 с.